

Марина Тодоровић, Радмила Милетић*

КОРИШЋЕЊЕ ЗЕМЉИШТА У ВАЉЕВСКИМ СЕЛИМА БУЈАЧИЋ, КЛИНЦИ И ПЕТНИЦА

Абстракт: У раду је представљено коришћење земљишта као сегмент просторне организације сеоских насеља Бујачић, Клинци и Петница кроз упоредну анализу његове структуре. Положај ових села у Западној Србији, у рубној зони регионалног центра Ваљево, у великом мери се одразио на коришћења простора. У првом делу рада наглашен је начин коришћења пољопривредног земљишта. Земљиште као потенцијал развоја представљено је типовима земљишта према бонитетним класама и њиховом локалном распрострањеношћу. Анализа структуре пољопривредног земљишта према катастарским класама и културама указује на постојећи начин коришћења земљишта, погодности/потенцијале, правилности и могућности унапређења садашњег стања, односно заштите, заустављања деградације земљишта као природног ресурса у складу са капацитетом простора и економским интересима локалног становништва, сличности и разлике између појединих села и на локалне особености. Приказани су и поједини елементи који су битни за целовиту оцена коришћења земљишта у истраживаном простору.

Кључне речи: коришћење земљишта, пољопривреда, Западна Србија, Ваљево

Abstract: The paper describes land utilization as a segment of the spatial organization of the rural settlements of Bujacic, Klinci and Petnica through the comparative analysis of its structure. The position of these villages in Western Serbia, on the edge zone of the regional center of Valjevo, was greatly reflected the usage of area. The first part of the paper emphasizes the manner of agricultural land utilization. According to standing classes and their local diffusion, the land types presented land as the potential of the development. According to the cadastre classes and cultures, the structure analysis of agricultural land points to the existing way of land utilization, privileges/ potentials, regularities and possibilities of advancing the current situation. In other words, it points to the protection, holding up further land degradations as natural resource in keeping with the capacity of area and economic interests of the local population, similarities and differences among some villages as well as to the local characteristics. We also presented some elements important for the complete valuation of land utilization in the investigated area.

Key words: land utilization, agriculture, Western Serbia, Valjevo

---

* др Марина Тодоровић, виши научни сарадник, мр Радмила Милетић, истраживач сарадник, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд. У раду су представљени резултати истраживања у оквиру Пројекта „Модалитети валоризације геопотенцијала неразвијених подручја Србије”, који финансира Министарство за науку и заштиту животне средине Републике Србије.

Увод

Коришћење земљишта презентовано је у овом раду кроз упоредну анализу структуре продуктивног земљишта у периурбаној зони регионалног центра Ваљево, у сеоским насељима Бујачић, Клинци и Петница, с акцентом на начин коришћења пољопривредног земљишта. Важност проучаване проблематике као подцелине просторне организације неке територије¹ је у сагледавању и оцени (не)сагласности структуре коришћења земљишта са погодностима/потенцијалима, уочавању правилности и могућности унапређења садашњег стања и усклађивања са принципима одрживог развоја, односно заштите, заустављања деградације земљишта као природног ресурса те „унапређење услова за производњу у складу са капацитетом простора и економским интересима локалног становништва” (ППО Ваљево, 2006). Крајњи циљ је адекватна валоризација потенцијала у правцу диверзификације руралне економије и смањења диспропорција у нивоу развијености и квалитету живљења у урбаним и сеоским срединама.

Насеља Бујачић, Клинци и Петница обухватају површину од 1259 ha на којој је, према Попису становништва 2002. године живело 1240 становника. Природне особености проистекле (Фото 1.) су из положаја ових сеоских насеља у контактної зони равничарске Колубаре и Ваљевске Подгорине² и представљене су следећим ресурсима: земљшним фондом, термоминералним изворима, пејсажним вредностима, а посебна специфичност је споменик природе Петничка пећина. Комуникациона осовина правца северозапад – југоисток (од Ваљева преко насеља Рајковић ка насељу Дивчибаре и Косјерић на југу и Мионици на истоку) представља саобраћајну „кичму” овог простора. До сада, сви токови становништва и активности усмерени су ка регионалном центру Ваљево. Томе је допринело мала удаљеност од општинског центра (Бујачић на 2,5 km, Петница на 4 km

---

¹ Просторну организацију неког подручја као сложени систем чине бројни елементи са својим обележјима, везама и односима (различитих врста, смера и интензитета) формирајући мање системе који се налазе у одређеном хијерархијском односу. Како наглашава Грчић (1990) „просторна организација подразумева начин на који су елементи просторно и функционално уређени у структури неке целине (система). Она се може схватити као процес промена и као стање, које је резултат тог процеса”. О појмовима веза и однос, главним категоријама веза и њиховом значају у проучавању територијалних системима у географској науци погледати: Радовановић (1989), а о појединим аспектима веза и односа у истраживању географских појава и процеса у радовима Тошића, Грчића, Велковића са сарадницима.

² Опсежни приказ карактеристика Ваљевске Подгорине дат је у монографији Васовић, (2003).

и Клинци на 6 km) и положај у ужој гравитационој зони утицаја Ваљева. Та усмереност ка Ваљеву резултат је и периферног положаја у односу на саобраћајнице магистралног значаја, нижег степена развијености саобраћајне мреже у источном делу општине, неразвијености других центара развоја у окружењу, те врло слабих веза и односа између насеља која припадају различитим општинама.

Сеоска насеља Бујачић и Петница налазе се у непосредном рубном појасу Ваљева, док је село Клинци изван те зоне, али такође под снажним утицајем Ваљева као примарног развојног центра (граница к.о. села Клинци не ослања се директно на град). Имајући у виду да општински центар Ваљево има тенденцију ширења дуж саобраћајница, у насељима уз ове развојне правце одвијају се значајне промене видљиве кроз интензивнију изградњу, повећање густине насељености и интензитета коришћења простора³.

Земљиште као потенцијал развоја

Простор села Бујачић, Петница и Клинци одликује се разноврсним типовима земљишта различитих производно-бонитетних вредности, што се директно одражава на начин коришћења земљишта.

За потребе ове анализе преузети су резултати теренских и лабораторијских истраживања од Танасијевића и сарадници. (1966). Бонитетна оцена земљишта⁴ подручја села Бујачић, Петница и Клинци заснива се на резултатима истраживања Топаловића (1996) приказаним у Аналитичко документационој основи РПП Колубарског округа погођеног земљотресом (1999).

---

³ Ови процеси и појаве, слабијег или јачег интензитета, присутни су у непосредном окружењу скоро свих општинских центара у Србији. Приказ промена које се одвијају у овим насељима погледати у раду Војковић (1992), затим у раду Милетић, Војковић и др. (2000), а теоријско и апликативно разматрање концепције развоја и организације простора у рубној зони градова с освртом на проблеме изградње и уређења рубне зоне Ваљева видети у раду Максин-Мичић (2005).

⁴ Главни разлог спровођења бонитирања је превентивност, односно рационалност у искоришћавању земљишта, са циљем да се земљиште користи према својим производним способностима, и пре свега, да се земљишта са високим производним карактеристикама сачувају само за производњу хране. У свим класификацијама централна улога дата је типовима земљишта, али врло су важни и параметри којима је дефинисан био и гео-капацитет простора (Топаловић, 1996).

Земљишта I и II бонитетне класе на предметном подручју заступљена су на малим површинама (представљена су алувијалним или флувијалним земљиштима) и припадају најперспективнијим категоријама са аспекта пољопривредне производње. Најсевернији део к.о. Петница је I бонитетне класе, а земљиште II класе заступљено је у уском појасу око пута за Истраживачку станицу „Петница” и око реке Бање у к.о. Петница. и к.о. Клинци. Највећим делом земљишта ових категорија се користе у непољопривредне сврхе.

Земљишта III бонитетне класе имају највећу просторну заступљеност: налазе се у највећем делу к.о. Бујачић, на око 1/3 простора к.о. Петница и на око 60% територије к.о. Клинци, у њеном централном и западном делу. Та земљишта су погодна за већину агрокултура, а у данашњим условима производње варирање приноса битно зависи од климатских карактеристика у вегетационом периоду. Уз примену наводњавања (применом мини система) наведена зависност била би превазиђена. Осим на ливадским земљиштима, ови простори посебно су погодни за подизање воћњака, али и за ратарство.

Земљишта IV бонитетне класе у источном делу атара села Клинци, у северном делу к.о. Петница и североисточним деловима к.о. Бујачић, на делувијално плувијалним наносима (на које је накнадно нанешен падински материјал), са повремено израженом нестабилношћу терена и клизиштима, захтевају опрез у коришћењу. Ово је гранична класа, само је условно погодна за интензивну пољопривредну производњу. Псеудоглејеви су погодни за гајење озимих житарица и кукуруза, а еутрична и дистрична смеђа земљишта погодна су за гајење кромпира и воћа. На просторима са нагибом преко 8% неопходно је применити еколошко/техничке мере заштите против ерозије.

У V бонитетну класу сврстана су земљишта која се разликују по степену развоја и условима образовања на кречњаку (представљена су киселим смеђим земљиштима на нагибима и смеђим кречњачким земљиштима). Дакле, заступљена су у карским просторима села Петница (на потесу Рогљевићи) и села Клинци у крајњем југоисточном делу (на потесу Царине). Земљишта ове категорије најпогоднија су за потребе шумске производње, а у понеким случајевима могу се користити и за ливаде и пашњаке.

На територији села Бујачић, Клинци и Петница нису заступљена земљишта лошијих бонитетних класа (земљишта VI, VII, VIII бонитетне класе).

Знатне површине земљишта формиране су на подлогама подложним ерозији. Плиткоћа земљишног слоја, слаба везаност честица и недовољно изражена структура узроци су јачем еродирању земљишта на тим просторима. На таквим материјалима ерозивни потоци лако усецају корита, услед чега су на нагибима честе вододерине и јаруге. Поред природних чинилаца, антропогено дејство је врло чест узрок изразитијим ерозивним процесима због неприлагођеног начина коришћења земљишта и промене природне вегетације под утицајем човека. Наиме, њиве се пружају дуж нагиба, па се у истом правцу и обрађују што потпешује ерозију земљишта. Неправилно трасирани сеоски путеви, коридори вуче дрвне грађе из шуме, кретање стоке по пашњацима и др, такође су узроци појачане ерозије. Експесивна ерозија везана је, у већини случајева, за колске путеве и стазе, сточарске путање, неправилно трасиране и хидролошки нерегулисане путеве, огољене површине на већим нагибима - без педолошког и вегетацијског покривача. Јака ерозија (друге категорије) изражена је на пољопривредном земљишту, пре свега на ораницама под већим нагибом, али је запажена и у малињацима који су на нагибима > од 100. Средња ерозија (треће категорије) јавља се на пољопривредним површинама под мањим нагибима. Да би се земљиште заштитило, мора се, пре свега, водити рачуна о правилном коришћењу сваке њиве, нагибу, потесима на којима треба гајити оне културе које ће земљиште најбоље заштитити, уз правовремену примену свих превентивних антиерозионих мера.

Основне карактеристике постојећег коришћења пољопривредног земљишта

Анализа структуре укупног пољопривредног земљишта према катастарским класама пружа могућност валоризације природних и економских показатеља и чини основу за одређивање праваца коришћења земљишта на неком простору.

Изучавани простор обухвата 1259 ха, што чини 1,4% површине општине Ваљево, док је пољопривредна површина 945,2 ха, односно 1,6% пољопривредне површине општине Ваљево.

Анализа структуре коришћења земљишта (таб. 1.) указује да све три катастарске општине имају просечно веће учешће пољопривредног земљишта у укупном у односу на општину Ваљево као целину (64,7%) и Колубарски округ (69,3%). Највеће учешће пољопривредног земљишта има к.о. Клинци (84,0%), док је најмање заступљено у к.о. Бујачић (70,5%) јер је учешће шума у укупној структури земљишта веће (24,7%) него у другим

к.о. Степен шумовитости је мањи у сва три насеља у односу на просечне вредности за општину Ваљево (30,1%) и Колубарски округ (25,3%).

Табела 1. Коришћење земљишта

	Пољопривредно	Шумско	Неплодно	Укупно
Површина (ha)				
Колубарски округ	171560,7	62544,1	13284,9	247389,7
општина Ваљево	58520,2	27227,1	4723,7	90471,7
Бујачић	304,4	106,5	20,8	431,7
Клинци	394,6	55,2	20,2	470,0
Петница	246,2	80,7	30,4	357,3
Укупно	945,2	242,4	71,4	1259,0

Извор: Обрачун аутора на основу података Геодетске управе општине Ваљево, 2002

Њиве су заступљене на 644 ha, што представља преко 2/3 укупног пољопривредног земљишта. Таква заступљеност њива је нешто већа од просечног удела ових површина на нивоу Округа и општине Ваљево. Највећа заступљеност њива је у к.о. Петница (74%), док је најмања у к.о. Клинци (64,7%). Воћњаци су заступљени на 145 ха (око 15%), што је више од просека Општине и Округа (13,7-11,0%). Највеће разлике у намени коришћења пољопривредног земљишта у односу на шире просторне целине су у уделу травнатих површина (Таб. 2.) . Наиме, заступљеност ових површина на предметном подручју (16,4%) је знатно мања од просека за Округ (25,8%) и Општину (33,6%), што последица ниског учешћа ливада (8,9%) и посебно пашњака (свега 7,5%) у структури пољопривредног земљишта.

Оцена земљишта као потенцијала за пољопривредну производњу с аспекта структуре коришћења према катастарским класама и намени показује да простори села Бујачић, Петница и Клинци спадају у просечне равничарско-брежуљкасте пределе Србије.

Табела 2. Структура коришћења пољопривредног земљишта

	пољопривредно	њиве	вртови	виногради	воћњаци	ливаде	обрадиво	пашњаци	рибњаци, третици и баре	травњаци
<i>Површина (ha)</i>										
Округ	171560	107924	76	277	18899	21469	148647	22801	112	44271
Ваљево	58520	30765	28	54	8017	9575	48440	10080	0	19655
Бујачић	304	207	0	0	46	30	283	21	0	51
Клинци	394	255	0	0	62	35	352	42	0	77
Петница	246	182	0	0	37	19	238	8	0	27
Укупно	944	644	0	0	145	84	873	71	0	155
<i>Структура (%)</i>										
Округ	100,0	62,9	0	0	11,0	12,5	86,6	13,3	0,1	25,8
Ваљево	100,0	52,6	0	0	13,7	16,4	82,8	17,2	0	33,6
Бујачић	100,0	68,1	0	0	15,1	9,9	93,1	6,9	0	16,8
Клинци	100,0	64,7	0	0	15,7	8,9	89,3	10,7	0	19,6
Петница	100,0	74,0	0	0	15,0	7,7	96,7	3,3	0	11,0
Укупно	100,0	68,2	0	0	15,4	8,9	92,5	7,5	0	16,4

Извор: Обрачун аутора на основу података Геодетске управе општине Ваљево, 2002.

На основу података из табеле 3. може се констатовати следеће:

- најквалитетније земљиште I и II катастарске класе је на 67 ha или 10,3% укупне површине продуктивног земљишта,
- земљишта III и IV катастарске класе заузимају 405 ha или 61,9%,
- земљишта слабијих катастарских класа (V, VI, VII и VIII) заузимају 182 ha или 27,8%,
- око 42% укупне продуктивне површине на простору села Бујачић, Петница и Клинци припада I, II и III катастарској класи.

Табела 3. Структура ораничних површина по катастарским класама

(Продуктивно земљиште = 100%)

	I	II	III	IV	V- VI	VII-VIII
<i>Површина у ha</i>						
Округ	1034	6334	14768	24652	44096	17117
Ваљево	222	1168	2202	2482	16075	7592
Бујачић	0	5	36	67	95	3
Клинци	5	32	84	88	45	0

Петница	0	15	88	42	39	0
Укупно	5	62	208	197	179	3
<i>Структура (%)</i>						
Округ	1,0	5,9	13,7	22,8	40,8	15,8
Ваљево	0,7	3,9	7,4	8,3	54,0	25,5
Бујачић	0,0	2,6	17,4	32,4	46,1	1,5
Клинци	1,9	12,6	33,1	34,6	17,6	0,2
Петница	0,0	8,1	47,9	22,8	21,1	0,0
Укупно	0,8	9,5	31,8	30,1	27,4	0,4

Извор: Обрачун аутора на основу података Геодетске управе општине Ваљево, 2002. Разлика до 100% припада неплодном земљишту.

Анализа структуре продуктивног земљишта према катастарским класама по насељима указује да је у атару села Петница највише заступљено земљишта III катастарске класе, у Клинцима III и IV, док је у атару села Бујачић највише заступљено земљиште V и VI катастарске класе (таб. 4).

Табела 4. Детаљније карактеристике коришћења земљишта

Катастарска општина Бујачић	
-	нема продуктивних површина у I катастарској класи,
-	преко 2/3 површине (68,1%) продуктивног земљишта налази се у III и IV катастарској класи, док 1/3 је у лошијим катастарским класама (V, VI, VII),
-	само 2,5% њива налази у I и II катастарској класи и њихово распрострањење је на потесу Липовац,
-	око једне половине (47,7%) површина под њивама припада V, VI и VII катастарској класи, највеће површине налазе се у потесу Гајина и До, док најлошије катастарске класе (VI и VII) су лоциране на потесу Брдо, Потес и Брдо Крушик,
-	преко 90% воћњака налази се у групи најпродуктивнијих катастарских класа (од II до IV). На крајњем западном делу к.о. Бујачић на потесу Гајине, налазе се најквалитетније катастарске класе под воћњацима,
-	преко 90% ливада је у групи најпродуктивнијих катастарских класа (од II до IV). Већина ливада II катастарске класе лоцирано је у Липовцу, III катастарске класе на потесу Гајина,
-	преко 90% пашњака припада групи најпродуктивнијих катастарских класа (од II до IV). Већина пашњака II катастарске класе лоцирано је у централном делу атара Бујачић у делу који се зове Потес. Пашњаци на најнеквалитетнијим земљиштима налазе се у потесу Језеро,
Катастарска општина Клинци	
-	за разлику од катастарских општина Бујачић и Петница, има продуктивних површина у I катастарској класи,

- преко 2/3 површине (69,8%) продуктивног земљишта налази се у III и IV катастарској класи,
- око 12% површина је у лошијим катастарским класама (V, VI, VII),
- око 13 % њива припада I и II катастарској класи, и њихово распрострањење је у потесу Медљен и Јелеч, на долинским странама Бање и Липнице,
- њиве су најзаступљеније (68,4%) у III и IV катастарској класи, на потесу Поље и Медљен, док најлошије катастарске класе (VI и VII) под њивама су лоциране у потесу Јелеч и Рогљевић,
- преко 90% воћњака налази у групи најпродуктивнијих катастарских класа (од II до IV), на потесу Липнице и Јелеч налазе се најквалитетније катастарске класе под воћњацима,
- преко 95% ливада налази се у групи најпродуктивнијих катастарских класа (од II до IV). Већина ливада II катастарске класе лоцирано је на десној долинској страни Бање, док ливаде III и IV катастарске класе на потесу Паланка и спорадично на потесима Поље, Липница и Паланка,
- око 90% пашњака је у групи најпродуктивнијих катастарских класа (од I до IV). Већина пашњака II катастарске класе лоцирано је у западном делу атара Клинци у делу који се зове Бања. Пашњаци на лошијим земљиштима налазе се у потесу Рогљевић,
- око 99% шума налази се у групи потесу Рогљевић и Студенац у зони кречњака.

Катастарска општина Петница

- преко 95% њива налази се у катастарским класама од II до V, од чега је око 1/2 у III катастарској класи, и то на потесу Камарине и Парлог, простори на левој и десној страни од регионалног пута. Ово је и простор на којем је у последњих десетак година дошло до најчесталијих промена власника парцела,
- преко 90% воћњака је у категоријама од II до IV катастарске класе и то највише на потесу Парлог и Поље,
- ливаде се налазе у катастарским класама од II до V класе, а чак 43,3% је у II класи и то на потесу Камарине и Збеговиште
- преко 90% пашњака је у групи од III до V катастарске класе, од тога преко половине се налази у III класи,
- 75% шума је у групи од III до V катастарске класе, и најзаступљеније су на потесима Мачкине, Рогљевац и Осоје.

Садашњи однос између површина воћњака, ратарских култура и ливада и пашњака углавном је сагласан с еколошким и демографским карактеристикама, али су неопходне значајније интервенције које подразумевају увођење нових сорти воћака на рачун постојећих. На пример, оријентација на гајење шљиве је сасвим оправдана, али није оправдано задржавање до сада гајене сорте шљиве (пожегаче), што захтева

додатне интервенције и инвестиције у циљу њене замене. Постојећи засади шљиве углавном су веома стари (и више деценија, дакле биолошки престари), запуштени, па у неким случајевима и напуштени. У највећем броју случајева очигледно је да се мере неге уопште не примењују, било да се односе на припрему земљишта, ђубрење и борбу против корова, било да се ради о мерама заштите, што за последицу има смањену плодност код већине засада. Свакако, највећи проблем је присуство вирусне болести шарке шљиве, која изазива опадање плодова, смањење лисне масе и наравно, укупног приноса. При савременим знањима вирусологије обнова засада пожегаче није могућа без ризика да ће и нови доживети судбину старих. Стога, једина правилна одлука у ревитализацији шљиварства на простору атара села Бујачић, Клинци и Петница је замена засада пожегаче другим врстама (стенлеј, чачанска родна, чачанска лепотица и др).

Друга по значају врста воћа је малина, која према могућим приходима у неком моменту може бити и значајнија од шљиве. Малина се може гајити на скоро свим врстама земљишта (осим на забареним и плитким земљиштима), посебно јој погодују дубока, добро пропустљива земљишта из групе песковитих иловача, са високим садржајем хумуса. На тим просторима малина се гаји у чистој култури, а неретко и као поткултура шљиви. Анализа демографске ситуације указује да би ширење површина под малињацима, уствари било онемогућено, управо недостатком радне снаге у пољопривреди на тим просторима, јер малина јесте профитабилна грана воћарства, али и врло захтевна у погледу броја присутне радне снаге.

Према неким истраживањима (ИАУС, ЈУГИНУС, 1999): на просторима атара села Бујачић, Клинци и Петница су врло погодни еко услови и за гајење засада купине без бодљи, која је по биолошким и комерцијалним особинама веома слична малини, али има несумњиво позитивније трендове у тражњи. И код малине и купине, квалитет плода и обилност плодоношње при садашњим условима производње, видно зависи од еколошких услова (пре свега суше у вегетационом периоду) појединих година. Дугорочно посматрано, код овог вида пољопривредне производње решење проблема се види у малим системима за наводњавање.

**Фото 1. – Земљишни ресурси на изучаваном простору
(фото Д. Јовановић)**

**Уместо закључка - остали елементи од значаја за општу оцену
коришћења простора**

Поред наведених обележја и структуре коришћења земљишта постоји низ других елемената, појава и процеса који су релевантни за стицање целовите слике коришћења простора. Напоменућемо поједине од њих.

Прехрамбена сигурност становништва је један од показатеља оцене постојећег начина употребе земљишта и уједно указује на потенцијалне правце промена. Са аспекта земљишних ресурса исказује се расположивом ограничном и обрадивом површином по становнику, тако што се, на достигнутом нивоу развоја производних снага у пољопривреди, доњом границом прехрамбене сигурности сматра површина од 0,20 ha ораница по становнику⁵.

---

⁵ О значају прехрамбене сигурности детаљније у раду Шеварлић (2000)

Табела 5. Показатељи прехранбене сигурности становништва

	Површина (ha)	Становништво	ha/становнику
<i>Централна Србија</i>			
Ораничне површине	1709100	5466009	0.31
Обрадиве површине	2503133		0.46
<i>Колубарски округ</i>			
Ораничне површине	107924	192204	0.56
Обрадиве површине	148647		0.77
<i>Општина Ваљево</i>			
Ораничне површине	30765	96761	0.32
Обрадиве површине	48440		0.50
<i>Бујачић</i>			
Ораничне површине	207	357	0.58
Обрадиве површине	283		0.79
<i>Клинци</i>			
Ораничне површине	254	269	0.94
Обрадиве површине	352		1.30
<i>Петница</i>			
Ораничне површине	182	614	0.30
Обрадиве површине	238		0.39

Извор: Обрачун аутора на основу података:

- за становништво: Попис становништва, књ. 2 - Пол и старост становништва по општинама и насељима Републике Србије 2002, РЗС, Београд, 2003;
- за површине: Подаци Геодетске управе општине Ваљево, 2002.

Прехранбена сигурност становништва на просторима насеља Бујачић, Клинци и Петница може се сматрати задовољавајућом, јер је расположива оранична површина по становнику значајно изнад доње границе од 20 ари и износи 52 ара. По насељима, разлике су изражене - највеће површине има село Клинци - 94 ара по становнику, а најмање Петница - 30 ари по становнику Међутим, релативно висок степен прехранбене сигурности становништва на простору села Клинци последица је, пре свега малог броја становника. И у погледу обезбеђености становништва обрадивом површином у 2002. години, простор ова три села је у повољнијем положају (0,71 ha/ст.) у односу на просечне вредности за шире просторне целине.

Такође, и по овом показатељу насеље Клинци значајно одступа од просека са чак 1,3 ha обрадиве површине по становнику, док је насеље Петница у нижој интервалној групи од осталих анализираних територијалних јединица. Управо ова врста анализе указује да посебну пажњу треба посветити намени и коришћењу земљишта у к.о. Петница.

Изражен процес старења становништва (нпр. становништво села Клинци налази се у стадијуму најдубље демографске старости) и висока искоришћеност радног контингента, посебно пољопривредног становништва основни су лимитирајући фактор развоја ових села. Уопштено говорећи, ради се о простору са благим порастом становништва и са још увек релативно високим уделом пољопривредног становништва (око 30%). Посматрано по насељима, издваја се село Клинци, где је половину популације чини пољопривредно становништво, од чега је око 80% активно, што се одразило на високу стопу опште активности становништва (65%) и изражен аграрни карактер насеља. Насеља Бујачић и Петница, по положају ближа општинском центру, имају повољнији однос пољопривредног и непољопривредног становништва, тиме и структуру активног становништва и припадају мешовитом типу насеља. Уједно, присутан тренд пораста укупног броја домаћинстава и смањење удела домаћинстава са пољопривредним газдинствима успоренији је у насељу Клинци. У свим селима преовлађују мале поседовне категорије поседа величине до 1 ha тј. 3 ha у структури пољопривредних газдинстава према величини поседа (преко 60%) што онемогућава обављање интензивне пољопривредне производње.

С аспекта расположивости демографских резерви радне снаге, изражена је диференцијација унутар проучаваног простора. Наиме, насеље Клинци има висок коефицијент активности, што указује на потпуну искоришћеност радног контингента, знатно ангажовање старог становништва, високо учешће жена у пољопривредном активном становништву и одмакао процес старења становништва. С друге стране, сеоска насеља Бујачић и Петница са нижим учешћем пољопривредног становништва, нешто млађом популацијом још увек располажу са резервама радне снаге, нарочито код женске популације.

У погледу инфраструктурне опремљености насеља, проблеми развоја ових насеља тичу су неадекватно решених питања комуналне инфраструктуре (посебно одвођења отпадних вода, депоновања отпада, недостатка телефонских прикључака), слабо развијене мрежа локалних путева, што уз низак квалитет регионалне саобраћајнице утиче на смањени обим и

интензитет веза између насеља, као и на везе са ширим окружењем (превасходно су оријентисани ка општинском центру).

Што се тиче изграђености привредних и других објеката у овим сеоским насељима, могу се издвојити: објекти за потребе пољопривредне производње и дистрибуције пољопривредних производа (земљорадничка задруга у Петници и ветеринарски пункт, док откупна станица не ради), два предузећа у Петници (из домена текстилне индустрије и флаширања воде), неколико продавница мешовите робе и угоститељских објеката (углавном сезонског карактера) уз врло низак степен развијености занатских услуга, а од објеката јавних служби: четвороразредна основна школа, Црква Успења Богородице, седиште месне канцеларије за насеља Бујачић и Петница, објекти Спортско-рекреативног центра и истраживачка станица „Петница”. Дакле, према нивоу опремљености објектима јавних служби и мањих услужно-производних капацитети издваја се насеље Петница као микроразвојни центар са специфичном функцијом утемељеној на развоју афирмисане научно-истраживачке станице.

Близина општинског и регионалног центра Ваљева, уједно примарног центра рада, утицала је на стални пораст категорије дневних миграната и истовремено, на промене у унутрашњој, просторној структури насеља. Тако се у свакодневној организацији живота у овим селима преплиће утицај урбано-руралног окружења. Према Максим-Мићић (2005) „у рубној зони Ваљева може се уочити јасна диференцијација величине и организације парцела према основним активностима и изворима прихода домаћинства ...уз често функционално и предеоно потпуно неприхватљив начин изградње, како стамбених тако и различитих зграда услужних делатности мале привреде и сл.” Непланска изградња, неприлагођеност постојећим физичким структурама, нерационалност у коришћењу земљишта (велики стамбени објекти, заузимање пољопривредног земљишта због грађевинских објеката и сл), погоршање ионако недовољног нивоа инфраструктурне опремљености села, одсуство мера заштите окружења чести су проблеми присутни у овим срединама. Решавање наведених проблема презентовано је у ППО Ваљево (2006) кроз диференцијацију зона за изградњу од зона с различитим степеном и режимима заштите и резервисања простора (природних ресурса – изворишта воде, пољопривредног земљишта и шума, природног и културног наслеђа, постојећих и планираних инфраструктурних коридора и туристичких простора) у којима се утврђује рестриктивни приступ изградњи.

Интегралан развој проучаваних села као вишефункционалних простора мора бити сагласан њиховом локационом развојном потенцијалу, могућностима за превазилажења испољених проблема и ограничења развоја, потребама заштите ресурса (пољопривредног и шумског земљишта, пећине, геотермалних извора, и др.) и одрживог развоја активности које неће угрозити капацитет простора. С аспекта коришћења пољопривредног земљишта то подразумева низ мера као на примерб:

- корекција постојећих односа у начину коришћења пољопривредних површина пошумљавањем земљишта најнижег производно-економског потенцијала (VII и VIII катастарске класе) или затравњивањем, рекултивацијом пашњака, подизањем воћних засада уз неопходно преузимање мера за санирање ерозије у шљивицима;
- побољшање аграрне структуре стимулисањем процеса концентрације потенцијала (земљишта, стоке, техничких средстава у виталним сеоским домаћинствима),
- техничко-технолошко и организационо унапређење пољопривреде подизањем нивоа техничке опремљености земљишта и људског рада, набавком нових машина и прикључака, строго контролисаном применом минералних ђубрива и других хемијских средстава, применом квалитетног садног и сетвеног материјала, побољшањем расног састава стоке и бројне друге мере.

Литература

Васовић М. (2003): Подрињско-ваљевске планине, Агенција Ваљевац, Ваљевска гимназија, Петница – истраживачка станица, Ваљево, стр. 1-512.

Војковић Г. (1990): Становништво општине Голубац, Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, стр. 115-152.

Група аутора (2001): Географска енциклопедија насеља Србије I (ур. проф. др С. Стаменковић), Географски факултет, „Агена”, „Стручна књига”, Београд, стр. 282, 291, 294-295.

---

⁶ Детаљна презентација циљева, стратешких задатака и мера за унапређење коришћења и заштите пољопривредног земљишта садржане су у Регионалном просторном плану подручја колубарског округа погођеног земљотресом (Сл. гл. РС, 70/2002.) и ППО општине Ваљево – предлог плана (ИАУС, 2006).

Грчић М. (1990): *Анализа просторне организације индустрије региона Београд*, Економски институт, Београд, стр. 1-237.

Максин-Мичић М. (2005): *Рубна зона града у просторном плану општине, у: Одрживи град и његово окружење, Посебно издање 48, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, стр. 43-54.*

Милетић Р, Војковић Г, Миљановић Д. (2000): *Трансформације у геопростору под утицајем развоја регионалних центара у Подунављу, Гласник Српског географског друштва, свеска LXXXI бр. 2; Београд, стр. 43-52.*

Радовановић М. (1989): *Општина Велико Градиште – прилог синтези резултата тимског научноистраживачког рада, Зборник радова радова Географског института „Јован Цвијић” САНУ књ. 41, Београд, стр. 315-334.*

Танасијевић Ђ, Павичевић Н, Антоновић Г, Филиповић Ђ, Алексић Ж, Спасојевић М. (1966): *Педолошки покривач Западне и Северозападне Србије, Институт за проучавање земљишта, Београд, стр.1-270.*

Топаловић М. (1996): *Типови и бонитети земљишта у: Микрорегион Ражана - Географска студија, Министарство за заштиту животне средине Републике Србије, Београд.*

Шеварлић М. (2000): *Регионални аспекти прехранбене сигурности у Србији, у: Регионални развој и демографски токови балканских земаља, Економски факултет, Ниш, стр. 315-324.*

РЗС, (2002): *Упоредни преглед броја становника, књ. 9, Београд.*

ИАУС, (2006): *Просторни план општине Ваљево-предлог, Београд.*

ИАУС, ЈУГИНУС, (1999): *РПП Колубарског округа погођеног земљотресом, Аналитичко документациона основа, Београд.*

Службени гласник, (2002): *Регионални просторни план подручја колубарског округа погођеног земљотресом, бр. 70, Београд.*

Marina Todorovic, Radmila Miletic

**LAND UTILIZATION IN THE VILLAGES OF VALJEVO:
BUJACIC, KLINCI AND PETNICA**

Summary

Natural characteristics have resulted from the location of the rural settlements of Bujacic, Klinci and Petnica in the contact zone of the plain Kolubara and of Valjevo Podgorina. From the territorial- administrative aspect, the rural settlements of Bujacic, Klinci and Petnica belong to the municipality of Valjevo, including the area of 1259 ha with 1240 inhabitants from the 2002 Census. The closeness of the municipal and regional center of Valjevo, which is also the primary center of labor, influenced the permanent increase of daily migrant category and at the same time the changes in the internal, spatial structure of the settlement. Thus, the influence of the urban- rural encirclement interlaces in these villages in regular life organization.

The present relation of agricultural land utilization among orchards, farming cultures, meadows and pastures mainly equalized in relation to the ecological and demographic characteristics. The valuation of land as a potential for agricultural production shows that the area of the villages of Bujacic, Petnica and Klinci belongs to the average plain- hilly one in Serbia and the existing manner of agricultural land utilization provides nutritive safety for the population.